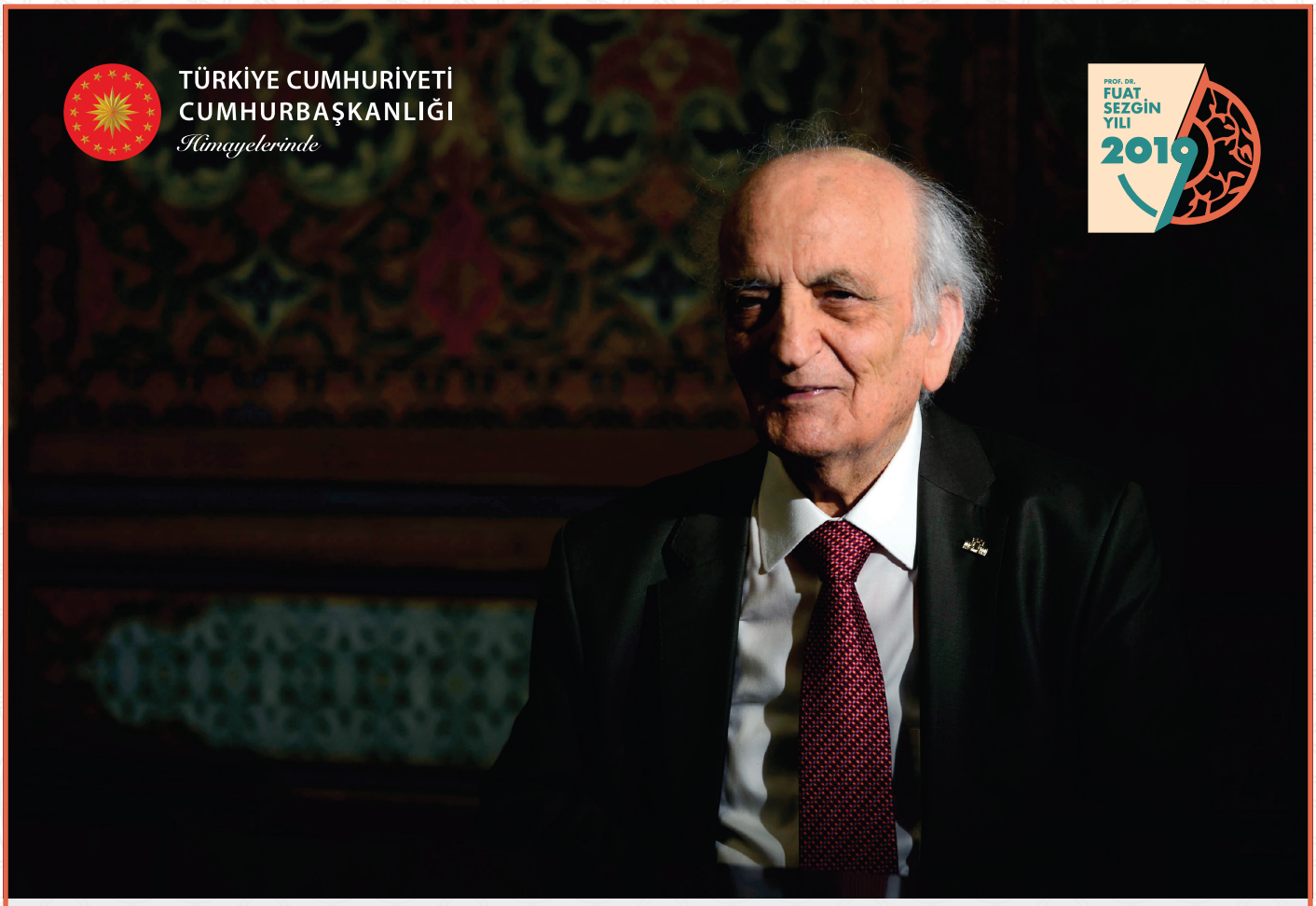
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI
Himayelerinde

PROF. DR. FUAT SEZGİN YILI 2019

1. ULUSLARARASI PROF. DR. FUAT SEZGİN İSLÂM BİLİM TARİHİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI

THE 1st INTERNATIONAL PROF. DR. FUAT SEZGIN SYMPOSIUM ON HISTORY OF SCIENCE IN ISLAM PROCEEDINGS BOOK

Editörler / *Editors*

Prof. Dr. Fahameddin Başar, Prof. Dr. Mustafa Kaçar, Prof. Dr. M. Cüneyt Kaya, Doç. Dr. A. Zişan Furat

1. Uluslararası Prof. Dr. Fuat Sezgin
İslâm Bilim Tarihi Sempozyumu
13-15 Haziran 2019
İstanbul, Türkiye

1st International Prof. Dr. Fuat Sezgin
Symposium on History of Science in Islam
June 13-15, 2019
Istanbul, Turkey

İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

Yayıncı / *Published by*
İstanbul Üniversitesi Yayınevi / *Istanbul University Press*
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye

www.iupress.istanbul.edu.tr

1. Uluslararası Prof. Dr. Fuat Sezgin İslâm Bilim Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı
The 1st International Prof. Dr. Fuat Sezgin Symposium on History of Science in Islam Proceedings Book
Editörler / Editors: Fahameddin Başar, Mustafa Kaçar, M. Cüneyt Kaya, A. Zişan Furat

ISBN: 978-605-07-0752-6 (Sert Kapak / Hardcover)
ISBN: 978-605-07-0751-9 (Karton Kapak / Paperback)
E-ISBN: 978-605-07-0750-2

DOI: 10.26650/PB/AA08.2020.001

İstanbul Üniversitesi Yayın No / *Istanbul University Publication No*: 5275

Online Yayın Tarihi Aralık, 2020 / *Published Online in December, 2020*

Bu çalışmaya atıfta bulunurken, referansa DOI numarasının dahil edilmesi önerilir.
It is recommended that a reference to the DOI is included when citing this work.

Bu çalışma Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında online olarak yayındadır.
This work is published online under the terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Kitabın telif hakkı bulunmaktadır. Online olarak yayınlanan Creative Commons versiyonu haricinde, yasal istisnalar ve geçerli lisans sözleşmelerinin koşulları dikkate alınmalıdır.
This work is copyrighted. Except for the Creative Commons version published online, the legal exceptions and the terms of the applicable license agreements shall be taken into account.

Baskı / *Printed by*
Kültür Sanat Basımevi ve Reklamcılık Organizasyon Sanayi Ticaret Limited Şirketi
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZB7-ZB11, Topkapı, Zeytinburnu, İstanbul - Türkiye
www.kulturbasim.com
Sertifika No / Certificate No: 44153

İlk Baskı, 2020 / First Printing, 2020

PROCEEDINGS PAPER / SEMPOZYUM BİLDİRİSİ

1. Uluslararası Prof. Dr. Fuat Sezgin İslâm Bilim Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı

The 1st International Prof. Dr. Fuat Sezgin Symposium on History of Science in Islam Proceedings Book

İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

DOI: 10.26650/PB/AA08.2020.001.001

Fuat Sezgin ve Hocası Hellmut Ritter

Fuat Sezgin and His Mentor Hellmut Ritter

Hatice Dilek GÜLDÜTUNA*

ÖZ

Hellmut Ritter, Türkiye'de Şarkiyat tradisyonunun kurulması ve metodolojisinin gelişmesinde büyük ve belirleyici bir rol oynamıştır. Bu çalışma Fuat Sezgin'in Hocası Hellmut Ritter, bu âlimin İslam araştırmalarındaki önemli yeri, içinden gelmiş olduğu Alman Şarkiyat ekolü, bizzat yaptığı ve Fuat Sezgin'i de yönlendirdiği çalışmalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Böyle bir bütünün içine oturtulduğu takdirde Fuat Sezgin'in yetiştiği zemin ve ekol, bütün ömrünü adadığı gâyesi, eserlerinde kullandığı metod ve çalışma tarzı daha iyi anlaşılacaktır. Fuat Sezgin tahsilini maddî olarak çok zor şartlarda yapmasına rağmen, ilim zevkinin ve bunu kendisine sunan böyle bir hocaya sahip olmanın, bütün zorlukları unutturduğunu ifade etmektedir. Hocasından aldıkları ile Bilimler Tarihine yaptığı katkılar ve kazanılan yeni bilinçle gelinen noktada Sezgin bundan sonraki dönemde yapılacak araştırmalara dair tavsiye ve temennilerini dile getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fuat Sezgin, Hellmut Ritter, GAS, el yazmaları, bilimler tarihi

ABSTRACT

Hellmut Ritter played a pivotal role in the founding and the methodological development of the Orientalist tradition in Turkey. This paper will focus on Helmut Ritter and the crucial role he played in Islamology, on the German school of Orientalism of which he was a part, on his output and on the research by Fuat Sezgin that he supervised. By placing these studies in their context, the aim is to gain a greater understanding of the groundwork and the school of thought that was constructed by Fuat Sezgin, and to better grasp Sezgin's approach, methodology and the goals that drove him his whole life. Although Fuat Sezgin studied under trying material circumstances, the joy imparted by the pursuit of knowledge and the privilege of having a teacher and mentor of such stature as Ritter helped him overcome many of the difficulties he faced. Recommendations and suggestions regarding future research will be made in the light of the contributions made by Sezgin to the History of Science via the teachings and guidance of his mentor.

Keywords: Fuat Sezgin, Hellmut Ritter, GAS, calligraphy, history of science

Başvuru/Submitted: 16.11.2018 **Kabul/Accepted:** 14.05.2019

* **Sorumlu yazar/Corresponding author:** Hatice Dilek Güldütuna (Dr.), Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, E-posta: dguldutuna@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0926-7241

Atıf/Citation: Guldutuna, H. D. (2020). Fuat Sezgin ve hocası Hellmut Ritter. F. Başar, M. Kaçar, C. Kaya & A. Z. Furat (Eds.), *The 1st International Prof. Dr. Fuat Sezgin Symposium on History of Science in Islam Proceedings Book* (s. 3-17) içinde. https://doi.org/10.26650/PB/AA08.2020.001.001

Giriş

Fuat Sezgin ile biraz yakından irtibat imkânı bulmuş olanlar, onun hocası Hellmut Ritter'den her vesilede ne kadar sitâyişle bahsettiğine şahit olmuşlardır. Bu konunun seçiminde ve yönlenmesinde de Fuat Hoca ile sohbetlerimizin, Hocasına ve eğitim tarzına dair sıklıkla anlattığı hâtıralarının önemli rolü olmuştur. Frankfurt'ta bulunan Enstitü çalışma odasının başköşesinde asılı bulunan 2 resimden üstte bulunan, Hellmut Ritter'e aittir.[1]

Fuat Sezgin Hoca ile ilk tanıştığımız 1993 senesinden itibaren ve özellikle yoğun olarak 2003-2018 yılları arasındaki çalışmalarım sırasında Frankfurt'taki Arap-İslam Bilimler Tarihi Enstitüsünde[2] bulunmak, Hoca'nın Frankfurt'ta çöldeki bir vahayı andıran muazzam kütüphanesinden, aynı zamanda tavsiyelerinden ve bir büyük âlimin çalıştığı bu ilmî atmosferden faydalanmak, tezlerimi orada yazmak nasib oldu. Hoca araştırma konumu ilk sorduğunda ve Tasavvuf Araştırmaları sahasına yöneldiğimi duyduğunda "2 kişiyi okuyacaksınız, Ritter ve Meier"[3] demişti. Hellmut Ritter'in ismini o gün ilk duyduğumda bu âlimin Fuat Sezgin'in kendisini yetiştiren hocası olduğunu, Almanca Tasavvuf araştırmaları denince ilk sırada anılması gereken bir isim olduğunu, Türkiye'de ve dünyada Şarkiyat ve İslam Araştırmalarının yapılanmasında ne kadar önemli bir konuma sahip olduğunu bilmiyordum. Bu çalışma Fuat Sezgin'in Hocası Hellmut Ritter, bu âlimin İslam araştırmalarındaki önemli yeri, içinden gelmiş olduğu Alman Şarkiyat ekolü, bizzat yaptığı ve Fuat Sezgin'i de yönlendirdiği çalışmalar üzerine yoğunlaşacaktır. Böyle bir bütünün içine oturtulduğu takdirde Fuat Sezgin'in yetiştiği zemin ve ekol, bütün ömrünü adadığı gâyesi, eserlerinde kullandığı metod ve çalışma tarzı daha iyi anlaşılacaktır.

1. İstanbul El Yazmaları ve Carl Brockelmann

Fuat Sezgin'in Frankfurt'ta 1981 senesinde kurduğu Arap-İslam Bilimler Tarihi Enstitüsü'nün ve yıllar süren aralıksız çalışmalarının en başından itibaren ana hedefleri, Arap- İslam Bilimler tarihinin, dünya bilimler tarihindeki haklı konumunu eğitim ve araştırma sahasında tanıtmak ve yaymak, karanlıkta kalan dönemlerin ve gelişmelerin adım adım aydınlatılması, bunun yanında da el yazması formunda bulunan, henüz yayınlanmamış, kütüphanelerde ulaşılmayı ve gün yüzüne çıkmayı bekleyen kaynak eserleri bilim dünyasına kazandırmaktı (Sezgin, 2011, s. XXV).

Fuat Sezgin dünyada en yüksek sayıda ve önemi büyük Arapça yazmaların, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren İstanbul'da toplandığını ifade eder (Sezgin, 2011, s. XXV). İstanbul kütüphanelerinde dünyanın başka hiçbir şehriyle ya da kütüphanesiyle kıyaslanamayacak kadar nâdir ve değerli yazma eserlerin bulunması ve İstanbul'un, bu yönüyle dünyanın birinci sıradaki merkezi oluşu, 19. Yüzyılın ortalarından itibaren oryantalistlerin dikkatini çekmiş ve Fuat Hoca'nın ifadesiyle, 19. yüzyılda uzun süre İslam âleminde ve İstanbul'da yaşamış olan, yazma eserlerle yakından ilgilenen Fransız âlim Charles Schefer'in (1820-1902) bu gelişmede önemli rolü olmuştur. Topladığı çok sayıda kitap, ölümünden sonra Paris'te bulunan Bibliothèque Nationale'e kalmış, ilgili olduğu coğrafya alanında birçok yazma eseri kopyalayarak Avrupa'daki meslektaşlarına tanıtmış, böylece bu yazmaların araştırılarak yayınlanmasının yolunu açmıştır (Sezgin, 2011, s. 284). Türkler için millî servet teşkil etmesi hasebiyle zaten değer biçilemez bir hazine olan bu yazma eserlerin dünya tarihi açısından kıymetinin şuurunun da ilk defa bu dönemde gelişmeye başladığını düşünebiliriz.

1 Diğer resim ise Frankfurt Üniversitesi'nde, daha sonra ise Tübingen Ünversitesi'nde bilimler tarihi profesörü olan Matthias Schramm'a âittir. Sezgin, "dostum", "birbirimizi kardeş gibi severdik" sözleriyle değerlendirdiği, bilimler tarihine gönül vermiş olan bu meslektaşı ile aralarındaki bir konuşmayı şöyle naklediyor: "Bir gün yürürlükte bulunan bilim tarihi kitaplarının çoğunun, genelde gerçekleri çok az aksettiren basmakalıp, tendensiyöz hükümler taşıyan kitapçıklar olduklarını konuştuk, bunun üzerine, hayatımızı vakfettiğimiz alanı «Bütün insanlığın ortak bilimler tarihi» diye adlandırmağa ve tanıtmağa karar verdik." (Prof. Dr. Fuat Sezgin'in 17.10.2016 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği açılış dersi. http://www.ibtav.org/userfiles/file/fuat_sezgin_istanbul_uni_konusma.pdf, et. 1.9.2019).

2 Institut für Geschichte der Arabisch- Islamischen Wissenschaften.

3 Fritz Meier (1912-1998) Almanca İslam ve Tasavvuf araştırmalarının en önde gelen üretici isimlerinden biri. Hellmut Ritter'in talebesi olmuş ve İstanbul'da beraber bulunmuş olan Meier, Gudrun Schubert, Bernd Radtke ve Richard Gramlich gibi pek çok önemli İslam araştırmacısının da hocasıdır.

İşte böyle bir dönemde Carl Brockelmann'ın (1868-1956) *GAL* (*Geschichte der Arabischen Literatür: Arap Literatürü Tarihi*) isimli, yazmalara ait bibliyografya eseri ortaya çıkar. 1895 yılında Brockelmann, beraber çalıştığı büyük İbn Saʿd projesi için Eduard Sachau (1845- 1930) tarafından el yazmalarını incelemek üzere Londra ve İstanbul'a gönderilir ve 1896 Şubatına kadar o kışı İstanbul'da geçirir. Aldığı vazifenin yanında orada, üzerinde çalıştığı Ibn Qutaiba'nin *ʿUyūn al-Aḫbār* eserinin de bir kopyasını edinir. İbn Saʿd baskısını Berliner Akademie üstlenmiştir, Brockelmann tarafından hazırlanan 8. cilt 1904'te yayınlanır. *ʿUyūn al-Aḫbār* çalışmasının basılması ile ise Brockelmann kendisi ilgilenmek durumundadır.

Weimar'da bulduğu yayıncı Ibn Qutaiba'nin bu eserine ait çalışmayı basmayı bir şartla kabul eder: Brockelmann'ın bu eser yanında, sürümü böyle sadece birkaç uzman kişiyi ya da az sayıda kütüphaneyi ilgilendirecek bir kitaptan daha iyi olacak başka bir eseri de kendisine vermesi şartıyla. Bu hâdise zaten uzun zamandır gerçekleştirmek istediği böyle bir projenin, yani Brockelmann'ın El Yazmaları Bibliyografyası *GAL*'in ortaya çıkmasına vesile olur (Fück, 1958, s. 3–4).

O tarihlerde, yani 19. yüzyılın sonlarında İstanbul kütüphanelerindeki yazma eserlerin kaydı Defter isimli kataloglarda toplanıyor ve listeleniyordu. Fakat bu defterler oldukça eksiklikler, düzensizlik ve hatalarla doluydu. Brockelmann, *GAL*'i 2 cilt olarak 1898 ve 1902'de yayınladığında elinde sadece Ayasofya, Yeni Cami, Köprülü, Nuruosmaniye und Ragıp Paşa kütüphanelerinin defterleri vardı. Eseri sadece bu defterlere, 18. yüzyıldan itibaren çoğu Avrupalılar tarafından hazırlanmış elyazmaları kataloglarına ve ikincil literatürden edindiği bilgilere dayanıyordu (Sezgin, 2011, s. 284; Sellheim, 1989, s. 456–57).

Brockelmann bu eseri yazarken çalışma tarzı ve şartları Fuat Sezgin'den oldukça farklı idi; Brockelmann o dönemde mevcut araştırma seviyesi ile, Arap literatürünün gelişim sürecini takip etmenin ve sunmanın imkânsız olduğunu biliyordu. Elinde bulunan yazmalar, Arap yazmalarının bütününe göre çok küçük bir parçayı temsil ediyordu; bunların içinde araştırılmış olan metinler ise daha da azdı. Böylece tarihsel süreci ve gelişimi takip etme fikrini bir kenara bırakarak, ileriki araştırmalar için vazgeçilmez olan mevcut Arapça yazmaları -anonim ve tarihlemesi mümkün olmayanları dışarıda bırakarak- mümkün olduğunca eksiksiz listelemeye karar verdi, eserleri kısaca tarif etti, yazarlarını tanıttı. Bunu yaparken bütün eserler elinin altında bulunmadığından çok zaman muazzam hafızasına güvendi, ki bu şekilde, bu kadar isim, tarih ve sayının bir arada bulunduğu böyle bir eserde hatalar kaçınılmazdı (Fück, 1958, s. 3). Sezgin ise İslam bilim tarihi ile alâkalı, hangi bilim dalı olursa olsun, herhangi bir eser ya da orjinal bir alet duysa onu takip eder ve ulaşmak için hiçbir fedakarlıktan, masraftan, seyahatten ya da kitabı anlamak için gereken lisânı öğrenmekten kaçınmazdı. Çoğu zaman kitapları bulduğunda satın alır, bütün eser ve bilgileri büyük bir titizlikle kayda geçirirdi (Yılmaz, 2009, s. 14). Buna rağmen Brockelmann'ın eseri ilk yayınlandığında, o zamana dek karanlıkta kalmış, bilinmeyen bir alanı aydınlatmasıyla uzun zaman Arabistlerin vazgeçilmez kaynağı olur. 1935'te emekli olduktan sonra elindeki yeni bulgu ve düzeltmelerle 1937, 1938 ve 1942 de *GAL*'in 3 Ek Bantı yayınlanır. İlk olarak 3. Ek Bantta eserlere ait daha detaylı içerik bilgileri, lisan, stil, eser hakkındaki yorumlar vs. yer almaktadır (Fück, 1958, s. 10–11).

2. Hellmut Ritter'in İstanbul'daki Çalışmaları

Sezgin'in bildirdiğine göre, Brockelmann'ın eserinin ilk yayınlanmasından sonraki dönemde Alman Oryantalist Oskar Rescher,[4] İstanbul'a yerleşir ve 1910-1924 yılları arasında İstanbul kütüphanelerindeki yazmalar hakkında yayınladığı makaleler sayesinde, bu konunun ilgilileri yazmalar hakkında gittikçe artan bir bilgiye sahip olurlar. 1928'den itibaren ise bu sahadaki önderlik Hocası Hellmut Ritter tarafından devralınır (Sezgin, 2011, s. 285).

Bir Protestan rahibinin oğlu olan Hellmut Ritter (1892-1971) Almanya'da Oryantalistik, Teoloji ve Klasik Filoloji tahsili yapmıştır. Halle'de tahsilinin ilk 5 sömestri süresince, Karl Brockelmann'ın talebesi olur (Meier, 1971, s. 193; Van Ess, 2013, s. 2). Brockelmann hâtıratında, bu dönemde talebesi olan Ritter'den "yüksek kabiliyette bir teolog" olarak bahsetmektedir

4 Yahudi bir aileden gelen Rescher Müslüman olduktan sonra Osman adını alır. Osman Rescher'in İstanbul kütüphanelerindeki çalışmaları ve topladığı materyal, daha sonra Fuat Sezgin tarafından hazırlanan Arap Literatürü Tarihi (GAS: Geschichte des Arabischen Schrifttums) içine alındı (Sezgin, 1967, s. IX; Van Ess, 2013, s. 51).

(Sellheim, 1981, s. 45). İslam Bilimlerine yöneldikten sonra Ritter, İslam âlimlerinin ve mutasavvıfların metinleri vasıtasıyla tanıştığı şahsiyetlerin dînî, fikrî ve estetik âleminde derinleşmiş, onları zevk edinmiş, Martin Plessner'in ifadesiyle İslam kültürü onun mânevî dünyasının bir parçası haline gelmişti (Plessner, 1971, s. 6). Fuat Sezgin hocası Ritter'in "*Mutasavvıflar olmasa bu dünya çekilmez olurdu*" dediğinden bahsederdi. Ritter, bir âlimde nadir rastlanacak şekilde, İslam Kültürüne ait pek çok lisanda ve fıkıh hariç her alanda çalışmalar yapmış ve eserler vermiştir (Plessner, 1971, s. 17).

Ritter'in İstanbul'a ilk gidişi 1. Dünya savaşı sırasında askerî görevle olmuştur; burada Von der Golz Paşanın ve Falkenstein Paşanın tercümanlıklarını yapar. İstanbul'a ikinci ve uzun süreli gidişinde ise, bu defa 1949'a kadar, yani 22 yıl kalacaktır. 1926 Ekim'inde 34 yaşında iken, "Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft" tarafından kendisine verilen 6 aylık bir burs ile İstanbul'a gelir. Gayesi, Hamburg'da Farsça Literatür ve Tasavvuf alanında yaptığı çalışmalara burada devam etmektir (Van Ess, 2013, s. 45; Lier, 1998, s. 334). Fakat İstanbul kütüphaneleriyle tanışmasıyla birlikte burada bilimin her alanında mevcut gizli hazinenin farkına varır ve çalışmalarının yönü değişir, bu hazine ortaya çıkmalı ve ilgili araştırmacılara duyurulmalıdır, diyor ki: "İstanbul'da kalan her oryantalistin ilk vazifesi, buradaki kütüphanelerle meşgul olmaktır. Bunun sebebini şöyle açıklayabilirim: İstanbul'da bulunan yaklaşık 60 kütüphanedeki el yazmaları hazinesinin %50-60'ı, Avrupa bilim dünyasında hiç bilinmiyor. (...) Bunun sebebi ise şu: Kütüphanelerin sadece bir kısmında kataloglar (defter) mevcut. Birincisi, bu katalogları Almanya'da bulmak oldukça zor, ikincisi ise ihtiva ettikleri bilgiler büyük oranda yanlış. (...) Gerçi kataloglar Brockelmann tarafından *Arap Literatürü Tarihi'*nde (*GAL*) kullanıldı, ama burada hayretle tesbit ettiğim gibi sadece özet tarzında.." (Lier, 1998, s. 335). 1937'den itibaren yayınlanan *GAL* ek bantlarının hazırlanmasında Ritter'in çok önemli rolü olmuştur: Eleştiri ve belirttiği görüşler üzerine Brockelmann 1929 da kısa süre için İstanbul'a gelir, sonrasında ise Ritter Brockelman'a düzenli bilgi gönderir, kontrol, düzeltme ve ilaveler yapar (Van Ess, 2013, s. 48).

Ritter İstanbul'a geldikten sonraki ilk hedefini kütüphane çalışmaları ve ikinci hedefini ise Avrupalı[5] oryantalistlerle İstanbul'daki bu hazine arasında bir bağ teşkil etmek olarak ifade eder. Bu çalışmaların Avrupalı oryantalistler ile ortak ve verimli bir şekilde sürdürülebilmesi ve gerekli finansal desteğin sağlanabilmesi amacıyla Alman Orientalistler Birliği (DMG: Deutsche Morgenländische Gesellschaft) sınırlarını genişleterek İstanbul'da bir temsilcilik kurar (1928) ve idare görevi Hellmut Ritter'e verilir (Van Ess, 2013, s. 49–50).

Böylece 1928'den itibaren Ritter 20 seneyi aşkın bir süre Philologika başlığı ile, İstanbul ve Anadolu şehirlerindeki el yazmalarının tanıtıldığı makaleler yazar, Avrupa'dan Arabistleri getirtir ve onları kendi alanlarındaki yazmaları tanımaları için teşvik eder, önemli metinlerin basılmasını temin eder,[6] bir yandan da bu alanda uzmanlaşan öğrenciler yetiştirir ki bunların en önemlisi Fuat Sezgin'dir.

3. Hellmut Ritter'in Talebesi Fuat Sezgin

1933'te Atatürk Dârü'l-Fünûn'u kapatıp Batı standartlarında modern bir üniversite kurmaya karar verdiğinde her alanda Avrupalı uzmanlara ihtiyaç olmuştu ki bu uzmanların büyük çoğunluğu alman bilim insanlarıydı. 1935'te Ritter de Arapça ve Farsça alanında hoca olarak İstanbul Üniversitesi'nde görev yapmaya başlar ve kendisine 1937'de Arap ve Fars Dilleri Ordinaryüsü ünvanı verilir. 1938'de aynı Üniversitede Şarkiyat Enstitüsünün açılmasıyla bu enstitünün ilk başkanı Hellmut Ritter olur. Bu tarihte Türkiye'de tek Doğu Dilleri profesörü olan Ritter böylece Şarkiyat tradisyonunun kurulması ve metodolojisinin gelişmesinde büyük ve belirleyici bir rol oynamıştır, (Van Ess, 2013, s. 102 ve 123; Ateş, 1964, s. 3).

5 Van Ess, o zamanlar Amerika'da bu tür bilimsel çalışmaların olmadığını, oryantalistler mevcutsa bile ilgilerinin misyonerlik bağlamında kaldığını ifade ediyor (Van Ess, 2013, s. 48).

6 Alman Oryantalistler Birliği'nin (DMG) desteği ile İslam kültürüne ait önemli metinler kritik edisyonları yapılarak kitap formunda, *Bibliotheca Islamica* serisi kapsamında, Devlet Matbaası içinde kurulan bir bölümde basıldı (Ateş, 1964, s. 2). *Bibliotheca Islamica* bu gaye ile Alman hükümeti tarafından DMG himayesinde 1929'da kuruldu (http://www.iranicaonline.org/articles/hellmut-ritter).

Fuat Hoca, bir müftü olan babasının kardeşlerine ve kendisine okuduğu Kuran meâlleri ve Hadis kitapları ile imanlı ve müttakî bir genç olarak yetişmiştir; matematik ve pozitif bilimlere çok kabiliyetlidir. 1942 senesinde 18 yaşında İstanbul Üniversitesi'nde Matematik ve Mühendislik okumak üzere tahsile başlar. Fakat Mühendislikte sadece 6 ay kalır. Çünkü Ritter ile karşılaşmış, anlattıklarından ve ilminden çok etkilenmiştir. Ritter onun önüne İslâm alimlerinin fikirleri, eserleri ve zengin mirası ile başka bir âlem açar. Fuat Hoca diyor ki: "İslam bilimleri öyle bir hazine ki, bu kitaplarda o kadar çok zengin şeyler var ki, onları insan okuyunca öyle mesut oluyor, bunlar herkesin karşısına çıkmayan şeyler, benim karşıma çıktılar." (Fuat Sezgin ile özel sohbet kayıtları, 2018).

Hocasını tanıdıktan ve anlattıklarını, fikirlerini duyduktan sonra artık mühendisliğin kendisi için bir şey ifade etmediğini söyleyen Fuat Hoca, "mutlaka onun talebesi olmam lazım dedim, karar verdim," diyor ve onun için unutulmaz bir hatıra olan kayıt değişikliği hadisesini şöyle anlatıyor:

> "Ertesi gün Edebiyat Fakültesine gittim, 'kayıtlar kapandı, sizi alamayız' dediler. 'Ben muhakkak karar verdim, zaten teknik üniversitedeydim, oradan nakledin' dedim. Baktılar benden kurtulamayacaklar, beni Dekana gönderdiler. Dekana gittim. Dekanla da öyle biraz konuştum, baktım o da 'ne yapabiliriz şimdi, kayıtlar kapandı' dedi. 'Ne olacak, kayıtları değiştiriniz' dedim. Şansıma bakın, biri kapıyı çaldı. İçeri giren kim: Ritter. Geldi. Masanın karşısında sandalye vardı, Dekan 'oturun... işte gitmek istediğiniz hoca burada' ... 'Ritter Bey, bakın burada bir talebe var, sizin talebeniz olmak istiyor' dedi. Geldi, konuştum. Bana ilk soru, 'baban milyoner mi' dedi. 'Babam öldü, babam yok' dedim. 'Yapamazsın' dedi. Ben 'babası ölmüş insanların okuma hakkı yok mu?' dedim. Baktı benden kurtulmuyor, 'peki Hamit Bey, bir tecrübe edelim bakalım, çok sert bir çocuk' dedi. Bunu duymak müthiş bir şeydi. Öyle oldu işte, o şekilde zorla kaydettirdik." (Fuat Sezgin ile özel sohbet kayıtları, 2018).

Hocasının kıymetini ve daha ilk talebelik günlerinden itibaren onu nasıl bir şuur ve zevkle dinlediğini şu sözlerle sık sık ifade ederdi: "Ben onu dinlerken, o kadar uyanıktım, yahut ... uyanmıştım. Bu adamdan duyduğum şeyleri o birçok nesillerden duymuştur, okumuştur, bir daha kimseden duyamazsın; düşününüz, o zaman bile, ilk onun talebeliğinde bunu kendi kendime söyledim"[7] (Fuat Sezgin ile özel sohbet kayıtları, 2018).

Fuat Hoca, ehil hocanın olmazsa olmaz şart olduğunu, İslam medeniyet dünyasının bu kadar inkişafında en büyük ve temel unsurlardan birisinin Müslümanların ilimleri ehil ve usta hocalardan öğrenmeleri olduğunu ifade eder. Ona göre „Hoca eğitimin vazgeçilemeyecek baş ustasıydı. Avrupalılar ne zaman ki kendi hocalarını yetiştirip bu hocaların önünde dersleri onlardan almaya başladılar, metinleri hakkıyla anlamaya ancak o zaman muvaffak oldular. (...) bir mevzuu hocadan öğrenme son derece mühimdir ve İslam dünyası bunun farkına vardığı için bu gelişmeleri sergileyebildi (Yılmaz, 2009, s. 54).

İslam bilimler tarihinde kayda değer bir hakikat olarak Fuat Hoca yabancı fikirlerin ve başarıların alınması işleminin, dînî bir çekince ya da direnç olmaksızın devam ettiğini belirtir. Onlar seleflerinden, yani Eski Yunanlılardan saygı ve şükranla bahsediyorlardı. Meselâ Aristo'dan *al-muallim al-awwal (ilk öğretmen)* olarak bahsetmekte bir beis görmüyorlardı.

Bununla bağlantılı olarak Fuat Sezgin, Bilimler Tarihinde gerektiği ölçüde dikkate alınmamış olduğunu belirttiği şu tespiti yapar: Arap-İslam bilim adamlarının kaynaklarını ve öncülerini takip etmek, diğer tanıdığımız kültürlerde olduğundan daha kolaydır. Çünkü onlar, kaynaklarının isimlerini tam olarak belirtmeyi, öncülerini teşekkür ve saygı ile anmayı adet edinmişlerdi (Sezgin, 2011, s. 125). Fuat Hoca, kendi Hocasıyla çalışmasında da ilmî alışverişin bu önceliğini şu sözleriyle ifade eder*:* "Büyük bir adamdı ve büyük adamların talebesiydi. Onları anlatırdı bana, bunlar bana büyük bir heyecan verirdi. O Müslüman değil diye benim aklımdan geçmezdi bile. Dinini düşünmezdim bile" (Fuat Sezgin ile özel sohbet kayıtları, 2018). Kültürler arasındaki bilimsel alışverişe değindiği bir önsözünde ise şunları yazar:

7 Bir diğer röportajında ise aynı mealde şöyle söylüyor: "Senelerce okuyamayacağınız, kaynaklardan süzülmüş bilgileri anlatan bir adam, size birçok nesilden gelen birikimi, öğrendiği her şeyi veriyor, aktarıyor. Öyle bilgiler ki hiçbir yerde bulamaz, hiçbir kitapta okuyamazsın. Zaten okumaya vaktin de olmaz. Bütün bunları hesap ederek hocamın söylediği her şeyi kafama almaya çalışıyordum" (Yılmaz, 2009, s. 16).

> "İslâm'ın ortaya çıkışından 30 yıl geçmişti ki Eski Çağ sona ererken Doğu Akdeniz'deki bölgelerin büyük bir kısmı, Arap Yarımadası, Suriye, Mısır ve İran'daki Sasani İmparatorluğu dahilindeki Bizans toprakları bu dinin hakimiyeti altına girdi. Fethedenler, fethedilen ülkelerdeki yeni ve faydalı gördükleri şeyleri alma konusunda tereddüt etmediler. Bilim, pratik bilgi ve teknik olarak hamillerinden hızlı bir şekilde pek çok şeyi öğrendiler. Bunu yaparken de onların bilgi seviyelerine saygı duydular ve öğretmen olarak onlara değer verdiler" (Sezgin, 2014, s. 552).

Fuat Hoca o yılları anlatırken, babasını genç yaşta kaybettiğinden ve talebeliği esnasında maddî durumlarının iyi olmadığından bahseder. Tahsili ile paralel olarak fizik, matematik ve Fransızca dersi vermekte ve eve para kazanmaktadır. "Sizin talebeliğinize bir bakınız, bir de benimkine" demişti bir keresinde. Gece gündüz çalışıp para kazanmaktadır, fakat diyor ki:

> "buna rağmen her şey hoştu benim için, ıstırap durumunda hiçbir şey yoktu. Bu geçen günler ne kadar tatlı geçiyordu benim için. Hocadan her gün neler duyuyordum. (...) Mesut bir insandım ben. Sıkıntılar da çok olurdu ama ben bunlara hiç değer vermezdim, hep şunu ölçerdim. Bu beni bugün rahatsız etti, ama benim bugün [ilimde] bu kadar kazancım var. Hayatımın prensibi buydu. Onun için dâima kendimi mesut hissederdim hayatımda" (Fuat Sezgin ile özel sohbet kayıtları, 2018).

Yine bu bağlamda Fuat Hoca, İslâm kültürünün önemli Hekim Biyografisi yazarı İbn Ebî Usaibiʿa'nın (ö. 1270) Musevî bir doktor için övgülerinden bahseder ve bu vesileyle şu tesbiti yapar: "Bu hadise bize İslâm dünyasında farklı dinlere mensup bilim adamlarının (Hristiyan, Müslüman, Musevi, Sabii) ilim sayesinde birbirleriyle ne kadar iç içe olduklarını açık bir biçimde göstermektedir" (Sezgin, 2011, s. 658-59; Sezgin, 2014, s. 530).

O dönemde Ritter yazma eserleri bulup listeler, araştırmacıları haberdar eder, talebelerinin dikkatlerini çeker. Fuat Sezgin'in, Ebū ʿUbeyde'ye ait *Mecâzü'l-Kur'ân* isimli eserin önsözünde, kitabın gelişini anlatan ifadeleri, o dönemin özelliklerini ve Ritter'in, aralarında Fuat Sezgin'in de bulunduğu talebeleri ile İstanbul Üniversitesi'nde yaptıkları çalışmaların mahiyetini yansıtması bakımından dikkate şâyandır:

1944 yılında, 2. Dünya savaşının şiddetle kızıştığı bir dönemde, ben Doğu Dilleri ve İslam Araştırmalarındaki çalışmamın 4. dönemindeydim ve Alman Şarkiyatçı Hellmut Ritter'in öğrencisi olma mutluluğunu yaşadım. Enstitümüz, tarihî bir binanın bodrum katında, kitaplar için, hususiyle İstanbul Üniversitesi'nin Türkçe, Arapça ve Farsça yazmalarının konulması için tasarlanmış olan bir yerdeydi. Sayıları 30.000'i geçkin bu yazmaların bize ulaşması çok zor olmadı. Bir sabah Profesör Ritter enstitüye girdi. Biz 4 öğrenciydik ve onu bekliyorduk. Elinde onun isteği üzerine Ankara Üniversitesi tarafından kendisine gönderilen Arapça bir kitap vardı ve bu kitap hakkında öğrencileriyle konuşmak istiyordu. Bize yazma eseri göstermek için paketi açtı ve dedi ki: 'ʿ...Arapça yazmalar bakımından bir cennet olan bu güzel şehirde, birçok önemli eser keşfettim. Ancak bu benim en önemli keşfim ve umuyorum ki bu kitap, neşredilir ve gün yüzüne çıkarılır.' O, bu kitabın eşsizliği ve değerini izah etmeye çalıştı ve ben bugüne değin onun bazı sözlerini hâlâ unutmadım (Sezgin, 2014, s. 566).

Fuat Hoca'nın hem kendi Hocasından aldığı eğitim sürecinde dikkati çeken, hem de eserlerinde tesbitini yaptığı bir diğer husus ta, İslâm bilimlerinin gelişmesinde Müslüman âlimlere borçlu olduğumuz "Teori ve Pratik arasındaki denge" prensibidir (Sezgin, 2014, s. 3). El yazmaları konusunda uzmanlaşırken İstanbul kütüphanelerine Ritter ile beraber giderek orada çalışmalar yaparlar:

> "Ritter'le birlikte Ayasofya kütüphanesine gider, meselâ 20 yazma kitap aldıysak aramızda on-on taksim ederdik. Sonra da kapağına, cildinin kalitesine, kâğıdının cinsine, tabii ki yazısına bakarak tarihini bulmak için yarışırdık. Önce Hoca tahmin ederdi, sonra da ben. Tabir caizse sanki iki çocuk gibi hem tatlı bir şekilde hem de son derece heyecanlı olarak yarışırdık. Umumiyetle o benden daha isabetli tahminler yapıyordu, ama bazen de ben tutturuyordum" (Yılmaz, 2009, s. 18).

Hepsi birbirinden değerli yaklaşık 50 bin kitabı kütüphanesinde kendi imkanlarıyla toplayan Fuat Hoca'nın kitap alma serüveni de yine hocasıyla başlar: "benim şansım, dünyanın en büyük âlimiyle kitapçılara gidiyorum, sahaflara,

kitap arıyoruz. Para biriktiriyorum, (...) benim böyle bir şansım oldu 72-73 sene evvel ve bu böyle devam etti. Herkesin böyle şansı olmuyor. (...) Bazen beraber giderdik sahaflara, o bazı kitaplar alırdı, şu kitap senin için derdi, getirirdi. Bana sorardı paran da var mı diye, evet derdim. Kendisi ödemek te isterdi bazen ama daima param da vardı" (Fuat Sezgin ile özel sohbet kayıtları, 2018).

Çok değer verdiği bu kütüphaneyi Türkiye'ye hediye edecek olması fikri Hocayı çok heyecanlandırmış ve mutlu etmişti: "Böyle bir ihtisas kütüphanesi yok Türkiye'de. Bu kütüphaneyi göndermek bana büyük bir heyecan veriyor, niye bunu 5-6 sene evvel düşünmedim" (Fuat Sezgin ile özel sohbet kayıtları, 2018).

Ritter'in Fuat Hoca'yı daha tahsili sırasında tabii bilimlerle ve matematikle meşgul olmaya yönlendirmesinden ve onu Fen Fakültesinin derslerine göndermesinden (Yılmaz, 2009, s. 13), onu daha o yıllarda Bilimler Tarihi için hazırladığını anlayabiliriz. Fuat Hocanın Arap-İslam Bilimler Tarihine dair 17 ciltlik büyük eseri *GAS*'in yazılmasının temelleri daha tahsil yıllarında atılmış oldu. Böylece Avrupalı, özellikle Alman oryantalistlerin ilgisiyle başlayan ve Brockelmann'ın eseriyle artarak devam eden yazma eserler ve Bilimler Tarihi hakkındaki çalışmalar, bir Müslüman Türkün eseriyle bugünkü seviyesine ulaştı. 1. Cildin önsözünde Fuat Sezgin, eserin yazılma sürecindeki zorluklar hakkında geniş bilgi vermektedir. Gerçi UNESCO, *GAL*'in yeniden çalışılması için destek sözü vermiştir; Fuat Hocanın çalışması başlangıçta Brockelmann'ın eserindeki eksiklik ve hataları tamamlamak amacını taşımakta ise de sonradan bu eserden bağımsız formda yepyeni bir temel eser yazma kararına dönüşür.

UNESCO böyle büyük bir projenin tek kişi tarafından gerçekleşebileceğini mümkün görmez. Bu, pek çok âlimin bir arada çalışmasını icabettiren, her birinin, eserin bir alanını yazmayı üstleneceği büyük ve kapsamlı bir iştir. Sezgin yaptığı pek çok seyahatin masraflarını, projede çalışanların ücretlerini ve diğer giderleri kendisi ödemek durumunda kalır. Ortaya koyduğu eser, Brockelmann'ın düzeltilmiş ve tamamlanmış bir devamı olmanın çok ötesine varır (Sezgin, 1967, s. X-XII). Başlangıçta düşündüğü düzenlemelerin yanında yazarları, eserlerini ve içeriklerini detaylarıyla tanıtır, öncülerini ve kaynaklarını inceler. Pek çok bilim dalına ait ilerlemeleri, enlem boylam hesaplarını, teknolojiye ilişkin gelişmeleri incelikleriyle değerlendirir, tarihsel gelişimleri içerisinde adım adım takip eder, çeşitli mekanizmalardaki makine ve ölçüm aletlerinin tertibat ve mekanizmalarını elde eder, bu detayların farklı coğrafyalar ve âlimler arasındaki transfer ve gelişimini takip eder, metod farklılıklarını değerlendirir, bunlara ilişkin oryantalistlerin yorumlarını tartışır. Bütün bunların yapılması için beşerî bilimlerin çalışma kāideleri yanında, matematik, kimya, felsefe, coğrafya, astronomi gibi söz konusu bilimlerdeki bilgi ve inceliklere de hâkim olmak gerekmektedir. Bu sebeple Hocası Ritter'den "böyle bir eseri kimse yazmadı, yazamaz da" iltifatını işitir.

Fuat Hoca'ya göre o zamana kadar Bilimler Tarihine ait bu çalışmalar tesadüflerle sınırlı ya da şahsî merak ve gayretlere bağlı kalmış; Bilimler Tarihi ikinci planda önemli telakki edilen bir disiplin olmuştur ve hâlâ da öyle devam etmektedir. Fuat Hocayı bu çalışmalara yönelten sâik ise Hocası Ritter de dahil diğer batılı oryantalistlerden çok farklıdır: O bunun bir ihtiyaç olduğuna inanarak ve bir görev şuuruyla, İslam dünyasına köklerini tanıtmak ve kaybettikleri özgüveni yeniden kazandırmak, dünya tarihi içinde İslam âlimlerini lâyık oldukları yere koyabilmek gayesinde oldu. 2002 senesinde yazdığı bir önsözde, Bilimler tarihine yaptığı katkılarla ve kazanılan yeni bilinçle gelinen noktaya ve bundan sonraki dönemde yapılacak araştırmalar için arzu ettiği hedeflere ilişkin şunları söylemektedir:

Bu önsöz 20. yüzyılın başlangıcıyla karşılaştırıldığı zaman, insan türünün ortak mirası için yeni bir sorumluluk bilincinin gözle görülür hale geldiği ve bu mirasın çoğunun daha önceki zamanlarda tamamen ya da büyük ölçüde böylesi bir sorumluluk duygusunun mevcut olmamasının bir sonucu olarak yitirilmiş olmasından bir yüzyıl sonra, 21. yüzyılın başlarında yazılıyor. Bundan ötürü, bu yeni bilinçlilik halinde söz konusu paylaşılan mirası özenle, ihtiyatla ve dürüstçe korumanın ve imkanlar dahilinde en iyi şekilde gelecek kuşaklara devretmenin bizim için bir görev ve fırsat olduğu kanaatindeyim. (Sezgin, 2014, s. 512).

İslam âlemine temennî ve tavsiyeleri ise şu yöndedir: "Şimdi yönelinecek en doğru hedef, bütün insanlığın ortak bilimler tarihinin en az sekiz yüz yıllık evresinin yapıcıları olmak şuurunu taşıyarak, bugünkü modern dünyanın geliştirilmeye devam işine kreatif olarak katılmaktır" (http://www.ibtav.org/userfiles/file/fuat_sezgin_istanbul_uni_konusma.pdf).

Kaynakça / References

Ateş, A. (1964). Hellmut Ritter. *Şarkiyat Mecmuası 5*, 1–14.

Fück, J. (1958). Carl Brockelmann (1868-1956). *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 108,* 1–13.

Lier, T. (1998). Hellmut Ritter in Istanbul (1926-1949). *Die Welt des Islam 38*(3), 334–385. https://doi-org.proxy.ub.uni-frankfurt.de/10.1163/1570060981654909

Meier, F. (1971). Hellmut Ritter. *Der Islam 48(2),* 193–205. https://doi.org/10.1515/islm.1971.48.2.193

Plessner, M. (1971). Hellmut Ritter (1892-1971). *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, *122*, 6–18.

Sellheim, R. (1989). Carl Brockelmann. *Encyclopaedia Iranica IV*, 456–457. Erişim adresi: http://www.iranicaonline.org/articles/brockelmann-carl.

Sellheim, R. (Ed.) (1981). Autobiographische Aufzeichnungen und Erinnerungen von Carl Brockelmann. *Oriens, 27-28*, 1–65.

Sezgin, F. (1967). *Geschichte des Arabischen Schrifttums I*. Leiden: E.J. Brill.

Sezgin, F. (2016). *Prof. Dr. Fuat Sezgin'in Açılış Dersi (17 Ekim 2016)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. http://www.ibtav.org/userfiles/file/fuat_sezgin_istanbul_uni_konusma.pdf, et. 1.9.2019).

Sezgin, F. (Ed.). (2011). *Jubiläumsband. Zum dreissigjährigen Bestehen des Institutes für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*. Frankfurt am Main: Institute für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johann Wolfgang Goethe- Universität.

Sezgin, F. (Ed.). (2014). *1984 Yılından 2011 Yılına Kadar Arap-Islâm Bilimleri Tarihi Enstitüsü Yayınlarına Yazılan Avrupa Dillerindeki Önsözler. Frankfurt Üniversitesi Arap- Islâm Bilimleri Tarihi Enstitüsü'nün 30. Kuruluş Yıldönümü Özel Yayını*. İstanbul: Timaş.

Van Ess, J. (2011, 29 Haziran). Hellmut Ritter. *Encyclopaedia Iranica*. Erişim Adresi: http://www.iranicaonline.org/articles/hellmut-ritter.

Van Ess, J. (2013). *Im Halbschatten: Der Orientalist Hellmut Ritter (1892-1971).* Wiesbaden: Harrassowitz.

Yılmaz, İ. (2009). *Yitik Hazinenin Kâşifi Fuat Sezgin*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.

Fuat Sezgin and His Mentor Hellmut Ritter

Introduction

Those that had the chance to know Fuat Sezgin personally will have seen and heard for themselves the manner in which he would heap praise upon his mentor Hellmut Ritter at every opportunity. My conversations with Fuat Sezgin, his memories of his teacher and his teacher's educational techniques played an important part in the selection of the topic for this paper. Of the two pictures that hung on the wall of Sezgin's office at the Institute in Frankfurt, the upper one was of Hellmut Ritter.[1]

I was lucky enough to have been at the Institute of the History of Arab-Islamic Science in Frankfurt[2] since our first acquaintance in 1993 and during my studies between 2003 and 2018 in particular. I was also fortunate enough to have benefitted from Fuat Hodja's stunning collection of books, a veritable oasis in a vast desert, whilst writing my dissertation as well take on board some of his recommendations and be inspired by the spirit of learning that pervaded this great scholar. When Fuat Hoca first asked me the topic of my research and heard that I had an interest in the field of Sufi Studies, he said there were two people I had to read, namely Ritter and Meier.[3] When I first heard Ritter's name that day, I did not know that he was the man that had taught Fuat Sezgin and that his was the first name to be mentioned whenever the topic of Sufi Studies in the German-speaking world came up, nor did I know of the critical role he had played in the establishment of Oriental and Islamic studies not just in Turkey but throughout the rest of the world too. This paper will focus on Hellmut Ritter's status in the field of Islamic studies, on the German Orientalist School, on Ritter's work and on the work by Sezgin that he oversaw in the hope that in placing the particulars of Ritter and his work in context, the foundation and school of thought he created, the work to which he dedicated his life and the methods and style he adopted in his work may be better understood.

1. The Istanbul Manuscripts and Carl Brockelmann

Fuat Sezgin's primary aims in establishing the Institute of the History of Arab-Islamic Science in 1981 – and, indeed, throughout the ceaseless productivity that marked his working life – were to introduce and disseminate the history of the Arab-Islamic Sciences and to assign it, in the fields of education and research, its rightful place in the global corpus of science, to gradually shed light upon those periods and those historical developments that were hitherto in the dark and to unearth and present to the scholarly world and to libraries around the world unpublished primary source materials that had hitherto only been found in manuscript or scroll form (Sezgin, 2011, p.XXV).

Sezgin notes that most Arabic manuscripts of significance had, since the foundation of the Ottoman Empire, been collected and stored in Istanbul (Sezgin, 2011, p.XXV). The fact that many rare and precious manuscripts were found in the libraries of Istanbul and in no other city or library made it the primary global centre in this regard and by the mid-19th century, this had not escaped the attention of the western orientalists. In this regard, Charles Schefer (1820-1902), who lived in the Islamic world and in Istanbul for an extended period of time and who had a great interest in written manuscripts, had, according to Sezgin, a crucial role. After his death, a large number of the many books he had collected were stored in the Bibliotheque Nationale in Paris and many of his written works on the region were duplicated and presented to his peers in Europe, thus paving the way for further research into and dissemination of his life's work (Sezgin, 2011, p.284). It was during this period that an awareness of the importance of these works, which were already of profound national value to the Turks as priceless national treasures, in the context of world history began to emerge.

It was in a period such as this that Carl Brockelmann's (1868-1956) biographical study entitled *Geschichte der Arabischen Literatür* (*The History of Arabic Literature,* henceforth referred to as *GAL*) emerged amongst the manuscripts. In 1895, Brockelmann was sent to London and Istanbul by Eduard Sachau (1845-1930) as part of a project on İbn Sa'd on which they were collaborating to examine the manuscripts there. He spent much of the winter up to February 1896 in Istanbul.

As per his remit, he acquired a copy of Ibn Qutaiba's *ʿUyūn al-Aḫbār* whilst there. The Berliner Akademie undertook the printing of the İbn Saʿd works and the eighth edition, edited by Brockelmann, was published in 1904. Brockelmann himself oversaw the publication of the *ʿUyūn al-Aḫbār*. A publisher he found in Weimar agreed to publish his study of Qutaiba's *ʿUyūn al-Aḫbār* on one condition and that was that in addition to the book on *ʿUyūn al-Aḫbār*, which would only have limited circulation and be of interest to just a handful of experts and a few specialist libraries, he was to also give him another book with wider appeal. This request was the incentive for Brockelmann, who had long since wanted to realise such a project, to write and release the *Geschichte der Arabischen Literatür: The History of Arabic Literature* (Fück, 1958, pp.3-4).

It was during this period, at the end of the nineteenth century, that the titles in the Istanbul libraries were collected and listed in a set of catalogues known as *defter*. However, these catalogues were replete with errors, shortcomings and inconsistencies. When Brockelmann published the *GAL* in two volumes in 1898 and 1902, he only had at his disposal the catalogues for the libraries of the Hagia Sophia, the New Mosque, the Köprülü Library, the Nurusomaniye library and the Ragıp Paşa library. Thus, his work was based upon the data he had acquired from the secondary literature, this set of catalogues and from manuscript catalogues written in the main by Europeans from the 18th century onwards (Sezgin, 2011, p.284; Sellheim, 1989, pp.456-57).

Brockelmann's approach and circumstances when writing this work was quite distinct from Sezgin's; at the time, Brockelmann knew that with the available research levels at the time, it would be impossible for him to adequately explore and present the story of the development of Arab literature. The available manuscripts represented just a tiny portion of the entirety of the Arab corpus, and amongst those that were available, the ones that had been studied were even fewer. Thus, momentarily shelving the notion of exploring the historical development, he decided to catalogue as completely and comprehensively as possible the most important of the manuscripts and scrolls – aside from those that were anonymous and/or impossible to date – that were available and to briefly describe the available works and introduce their authors. Whilst doing so, he did not have immediate access to all the works that he was cataloguing and thus had to rely much of the time upon his extraordinary memory, which meant in a work in which such a vast number of names, dates and numbers were being compiled, errors were inevitable (Fück, 1958, p.3). Whenever Sezgin, in contrast, heard about any study or original apparatus related to the history of Islam or the Islamic sciences, regardless of the particular discipline, he would follow the trail and would not hesitate in making the necessary sacrifice, paying the necessary expenses, making the requisite journey and learning the required language(s) so as to be able to access the work in question and better understand it. In most cases, he would purchase the book once he had tracked it down and would meticulously record the work and its contents (Yılmaz, 2009, p. 14). But despite this, when Brockelmann's work was first published, it was for a long time an essential tome for the Arabists, having shed light on a previously unknown field that had festered in the dark. In 1935, after retirement, he published three supplements to the *GAL*, in 1937, 1938 and 1942, complete with new findings and corrections. In the third supplement, more detailed contents and further remarks on language, style and the works within were included (Fück, 1958, p.10-11).

2. Helmut Ritter's Work in Istanbul

According to Sezgin, after the publication of Brockelmann's work, the German Orientalist Oskar Rescher[4] moved to Istanbul and, thanks to the papers he published between 1910 and 1924 on the manuscripts in the libraries of Istanbul, those with an interest in the field began to gain a more comprehensive understanding of those manuscripts. In 1928, he took over as the leading pioneer in the field from his teacher, Hellmut Ritter (Sezgin, 2011, p.285).

4 Born to a Jewish family, Rescher took the name Osman after converting to Islam. The works by Rescher in the libraries of Istanbul and the material he collected there were later included in the History of Arabic Literature by Fuat Sezgin (GAS: Geschichte des Arabischen Schrifttums) (Sezgin, 1967, p.IX; Van Ess, 2013, p.51)

The son of a Protestant clergyman, Hellmut Ritter (1892-1971) studied Orientalism, Theology and Classical Philology. During the first five semesters of his studies at Halle, he was a student of Karl Brockelmann (Meier, 1971, p.193; Van Ess, 2013, p.2). In his memoirs, Brockelmann remembers his student Ritter as "a theologian of great talent" (Sellheim, 1981, p.45). After switching his focus to Islamic Studies, Ritter concentrated on, and took great pleasure from, the religious, intellectual and aesthetics works of individuals with which he became acquainted via texts written by Islamic intellectuals and Sufi writers, and ultimately, the culture of Islam, in the words of Martin Plessner, became a part of his spiritual life (Plessner, 1971, p.6). Fuat Sezgin speaks of his teacher Ritter saying that "without the Sufis, this world would be intolerable". With the exception of *fiqh*, Ritter wrote and published in all areas of Islamic culture in a number of languages, something rarely seen in an intellectual (Plessner, 1971, p.17).

Ritter's first visit to Istanbul was during the First World War, as part of a military posting, where he was interpreter for General Von der Golz and General Falkenstein. His second, and longer stay, was until 1949; in other words, during his second stint, he stayed a full 22 years. In October of 1926, when he was 34 years old, he came to Istanbul on a six-month scholarship awarded to him by the 'Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft' with the aim of continuing the work he had begun in Hamburg on Persian Literature and Sufism (Van Ess, 2013, p.45; Lier, 1998, p.334). However, after familiarising himself to some degree with the libraries of Istanbul, he realised they housed a veritable treasure trove on every area of knowledge and the focus of his studies shifted, saying that the treasure needed to be explored and that researchers with an interest in the field needed to be informed of this new find: "The first duty of every Orientalist still in Istanbul should be to immerse himself in these libraries and this is why: around 50-60% of the manuscripts housed in the 60 or so libraries of Istanbul are unknown in European scholarship (…). The reason for this is that only a small number of the libraries have *defter* (catalogues). Firstly, these catalogues are extremely hard to find in Germany, and secondly, the data these catalogues contain is largely incorrect (…). Admittedly, the catalogues were used by Brockelmann in his *GAL* (*History of Arabic Literature*) but only in the briefest manner" (Lier, 1998, p.335). From 1937 onwards, Ritter had an important role to play in the publication of supplementary editions of the *GAL*. Brockelmann paid a brief visit to Istanbul in 1929 on the basis of certain remarks and criticisms, after which Ritter would keep Brockelmann regularly updated and would carry out necessary checks, corrections and additions to his text (Van Ess, 2013, p.48).

Ritter stated that after arriving in Istanbul, his first goal was his work on the libraries, whilst his second was to forge ties between the European[5] orientalists and the treasures that were housed in Istanbul. In order for his work to continue in partnership with the European orientalists in a fruitful manner and to procure the necessary financial backing for his venture, the Deutsche Morgenländische Gesellschaft (the German Orientalist Society) expanded its borders and set up a representative bureau in Istanbul (1928), placing Ritter in charge (van Ess, 2013, pp.49-50).

Thus, from 1928 onwards, over a period of 20 years, Ritter, under the title of *The Philologica*, wrote a number of papers on the topics expounded upon in the manuscripts found in the libraries of Istanbul and Anatolia, brought a number of Arabists in from Europe, encouraging them to become acquainted with the manuscripts related to their fields of interest, and also ensured key texts were published,[6] all whilst training and nurturing a number of students and proteges to become experts in the field, the most important of which was Fuat Sezgin.

3. Hellmut Ritter's Student, Fuat Sezgin

When Atatürk decided to close the old *Dârü'l-Fünûn* in 1933 and establish a new university on modern, Western lines, there was a need for European experts in most fields and the majority of these experts were German scientists and professionals. Ritter was appointed a teacher of Arabic and Persian at Istanbul University in 1935, and in 1937 he was

5 Van Ess states that at the time, there were no such scholarly enterprises taking place in America and that if there were orientalists, they were active in the context of missionaries (Van Ess, 2013, p.48).

6 With the support of the German Orientalist Society (DMG), key texts related to the culture of Islam were published by a department of the State Press as critical editions in book form as part of the *Bibliotheca Islamica* series.

awarded the title of 'Ordinarius'. In 1938, an Oriental Institute was founded at the university and Hellmut Ritter was appointed its first director. As the sole professor of Eastern Languages in Turkey at the time, Ritter had a pivotal and lasting influence on the establishment of the Orientalist tradition and on the evolution of its methodology (Van Ess, 2013, p.102 & 103; Ateş, 1964, p.3).

The son of a mufti who would read *The Quran* and its commentaries and the *Hadith* to his sons, Fuat Hoca was raised as a pious and devout young man with a talent for mathematics and the positive sciences. In 1942, at the age of 18, he began studying mathematics and engineering at Istanbul University. However, his stint as an engineering student was to last only six months as he met Ritter, an encounter which left the young Sezgin awed and moved by the German's knowledge and lucidity. With his insights into the ideas, texts and rich legacy of the Islamic world, Ritter opened up a whole new world to the young Fuat, who would later say, "…the Islamic sciences are such a treasure and there are such riches in these books that they impart a feeling of bliss to those that read them; this knowledge does not reveal itself to everyone, and I was lucky enough to be one of the ones that managed to unearth it" (from recordings of private conversations with Fuat Sezgin, 2018).

After meeting his mentor and listening to him and his ideas, Fuat Hoca said that engineering was no longer the path for him and that he "had to become Ritter's student". He describes the unforgettable day when he formally switched departments:

> "The next day, I went to the Faculty of Arts and Letters but they told me the registration office was closed and that they could not let me in. I told them I had made a final and absolute decision and that I was already enrolled at the technical university so they could just transfer me from there. They realised they were not going to get rid of me that easily and so they sent me to the Dean's office. I went over and spoke with the Dean a little but he also said there was nothing that could be done as registrations were now closed. I pleaded with him to change mine. And then, as luck would have it, there was a knock on the door and who came in but Ritter. There was a chair in front of the Dean's desk. The Dean told me to sit down and then said, 'Well, here he is, the teacher you want to study with.' He then turned to Ritter and said, "Ritter Bey, this young man here would like to be your student.' He came over and we talked. His first question to me was, 'Is your father a millionaire?' I told him my father was dead. 'Then you can't do it,' he said. I replied, 'Don't people whose fathers have died have a right to an education?' He looked me over and he too realised I was not going to go away and so sighed and said, 'Very well, Hamit Bey, let's give it a go. This boy is persistent.' It was amazing to hear him say that. So that's how it happened, that's how I pretty much forced myself into the department" (recordings of private conversations with Fuat Sezgin, 2018).

He would often describe his teacher's brilliance and the joy with which he would listen to him: "While listening to him, I would be wide awake, so much so that … you could say I had been awakened. The things I was hearing from him he had taken in from previous generations and read about from others but you could never hear any of it from anybody else; just imagine, even back then, at the beginning of my life as his student, these are the thoughts that would cross my mind" (recordings of private conversations with Fuat Sezgin, 2018).

Fuat Hoca would later state that an expert teacher was essential in order to excel and that to unearth and decipher the knowledge and the science of Muslims, one of the most important, foundational factors in the overall development of the Islamic world, one had to learn from qualified and expert teachers. According to him, "The teacher is the central figure, the key to education. It was only when the Europeans began training and raising their own teachers and began taking their lessons from them that they succeeded in truly understanding and deciphering texts. (…) to learn about a subject from a teacher is of critical importance, and it is because the Islamic world grasped this truism that it was able to develop in the manner that it has" (Yılmaz, 2009, p.54)

Fuat Hoca notes that one of the more notable facts in the history of the Islamic sciences is that foreign ideas and

achievements have continued to be adopted without any religiously-sanctioned resistance or reluctance. Precursors and forebears, such as the ancient Greeks, were always spoken of with esteem and appreciation. It was not considered inappropriate, for example, to speak of Aristotle as *al-muallim al-awwal*, or 'the First Teacher'. In this context, Fuat Sezgin noted the following aspect of the history of the sciences that had not been adequately taken into consideration and that was that it is easier to follow the primary sources of Arab-Islamic scholars and their precursors than it was for the other cultures with which we are acquainted because it had become a custom for Arab and Islamic scholars to list in full the names and the sources of which they had made use and to express their gratitude and their appreciation to them (Sezgin, 2011, p.125). In terms of his own research and his collaborations with Ritter, Fuat Hoca described this intellectual exchange: "He was a great man and a student of great men. He would tell me about them, and I would find them fascinating. It never crossed my mind that he was not a Muslim. I never thought about his religion" (recordings of private conversations with Fuat Sezgin, 2018). In a preface in which he touched upon the concept of intercultural intellectual exchange, he wrote:

> Thirty years after the emergence of Islam, when the Ancient World was coming to an end, a large part of the Eastern Mediterranean – including the Arabian Peninsula, Syria, Egypt, parts of the Byzantine Empire and the Sassanid Empire in Persia – fell under the domination of the new religion. The conquerors did not hesitate in taking whatever they deemed new and useful for themselves from the conquered lands. They learnt much and quickly from the old guardians of science and practical and technical knowledge and whilst doing so, they had respect for their levels of knowledge and held them in high esteem as teachers (Sezgin, 2014, p.552).

When describing those years, Fuat Hoca would often talk about how he lost his father at a young age and the financial difficulties he faced as a student. Whilst a student, he would also give private lessons in physics, mathematics and French to earn extra income for the household. On one occasion, he remarked, "Just look at students today and their circumstances and then mine." He used to work hard day and night, but he also said, "Despite all that, it was an enjoyable time for me; there was no pain. The days were sweet. The things I would learn every day from my teacher… I was a happy person. Of course, there were problems but I wouldn't let them bother me. I always said to myself that I may be troubled by something today but I am also gaining that much more in terms of knowledge. It became one of my life's mottos and it is because of that that I have always felt cheerful" (recordings of private conversations with Fuat Sezgin, 2018).

In this same context, Fuat Hoca describes the praise expressed by Ibn Abī Usaibiʿa (d.1270), the writer of *The Lives of the Physicians*, a key text in Islamic culture, for a Jewish doctor, and goes on to say: "This particular case is a clear demonstration of how closely scholars from a number of religious backgrounds (Christian, Muslim, Jewish and Sabian) collaborated in the name of knowledge" (Sezgin, 2011, pp.658-659; Sezgin, 2014, p.530).

During this period, Ritter would track down and catalogue manuscripts, and then inform other researchers about his finds, as well as draw students' attention to the text. To illustrate the virtues of that period and the importance of the work carried out by Ritter and his students at Istanbul University, amongst whom was Fuat Sezgin, it is worth mentioning Sezgin's preface to Abu Ubayda's *Mecâzü'l-Kur'ân*:

> "In 1944, whilst the Second World War was raging, I was in the fourth year of my studies in Eastern Languages and Islamic Studies and was lucky enough to be a student of the German Orientalist Hellmut Ritter. Our institute was in the basement of a historic building that had been designed to house Istanbul University's Turkish, Arabic and Persian scrolls and manuscripts. There were about 30,000 of these texts and we had no difficulty in accessing them. One morning, Professor Ritter came to the institute. There were four of us waiting for him, four students. He was holding a book in Arabic which he had had sent over from Ankara University and he wanted to discuss the book with his students. He opened the parcel in his hands to show us the book inside and said, 'I have discovered a number of important works in this beautiful city, a treasure trove of Arabic manuscripts. But this is the most important of my finds and I sincerely hope

> that this work gets to see the light of day and is published.' He was trying to impart to us the value and significance of the book and to this day, there are some things he said that I have not forgotten' (Sezgin, 2014, p.566)

What is worth noting from what Fuat Hoca learnt from his own teacher as well as the analyses in his own works is the principle of 'balance between Theory and Practice' (Sezgin, 2014, p.3) in the development of the Islamic sciences, a principle for which we are indebted to Muslim scholars. As his expertise in the area of manuscripts grew, Sezgin would often accompany Ritter to the libraries of Istanbul, where they would work together:

> I would go with Ritter to the Hagia Sophia library. If, for example, we took out 20 manuscript books, we would divide them up between us, 10 each, and then we would examine the covers, the quality of the binding, the type of paper used and of course the text itself and have a competition to guess the dates. Hellmut Hoca would guess first, and then it would be my turn. We were, if you'll pardon the expression, like children, sweet but also engrossed in what we were doing. His guesses were generally more accurate than mine but sometimes I came out on top (Yılmaz, 2009, p.18)

A true bibliophile, Fuat Hoca's personal library spanned some 50,000 works, each tome as valuable as the next, and his love of books also began with his teacher: "…I was fortunate in that I used to browse the book markets and bookshops with the world's greatest scholar. I used to save up… That was the luck I had 72-73 years ago, and it has stayed with me. Not everyone is so lucky… Sometimes we would go to the old bookstores together and he would buy a book and say, 'Here, this is for you' and bring it to me. He'd ask me if I had money and I would say I had. He'd want to pay but I always made sure I had some" (recordings of private conversations with Fuat Sezgin, 2018).

The idea of bequeathing the library he loved so much to Turkey was a source of elation to Sezgin: "Turkey does not have such a specialised collection. The idea of giving the collection to the country as a gift is so exciting for me, I don't know why I didn't think of it 5 or 6 years ago" (recordings of private conversations with Fuat Sezgin, 2018).

It is clear that in sending Sezgin to lectures in the Faculty of Sciences and making sure he kept up his studies in mathematics and the natural sciences during his student years, Ritter was, even then, preparing him for a career in the History of the Sciences (Yılmaz, 2009, p.13). It was here that the foundations of Fuat Hoca's vast 17-volume *History of the Arab-Islamic Sciences* (*GAS*) were laid and it was with this that the work on the manuscripts and the History of the Sciences that began with European, and especially German, interest and continued with Brockelmann's work would reach its current status with the work of a Turkish Muslim. In the preface to the first volume of the *History of the Arab-Islamic Sciences* (*GAS*), Fuat Sezgin gives a broad account of the difficulties he faced during the writing period. UNESCO promised to provide support for the rewriting of the *GAS*, as although at the outset of the project, Fuat Hoca's goal was to rectify and amend the gaps and errors in Brockelmann's work, this soon turned into a decision to rewrite it as a completely new and independent work.

UNESCO did not think such a huge project could be undertaken by just one person, seeing it as a vast, all-encompassing project on which multiple writers worked in tandem with each focusing on one particular area. On many occasions, Sezgin was forced to pay for his own travel expenses and the wages of those employed on the project, alongside numerous other expenses. The final product, however, was more than just a corrected and completed continuance of Brockelmann's work (Sezgin, 1967, pp. x–xii). For one, aside from the amendments, were remarks on the author and their other works and detailed commentaries of the contents, as well as analyses of cited works and source texts. Developments made in a number of scientific areas, latitude and longitude calculations, developments related to technology were also evaluated in detail and historical developments were painstakingly recorded; mechanisms and gages from various instruments were obtained, with their internal movements and workings recorded and any alterations or modifications that had taken place also followed and their movement across cultures and between intellectuals also painstakingly revealed; methodological variations were also evaluated, and the orientalists' commentaries and analyses of all the above were also discussed. For all of this to be accomplished, not only was a sound grasp of the humanities required but a mastery of fields such as mathematics, chemistry, geography and astronomy amongst others was also needed. This is why his mentor and teacher

Ritter compliments him by saying, 'nobody has ever written a work like this; nobody ever will'.

According to Fuat Hoca, until then, studies on the History of the Sciences were restricted to (co)incidental work or were dependent upon an individual's personal interest and pursuit of the subject matter; the field of the History of the Sciences was of secondary importance, and remains so today. However, what drew Fuat Hoca to this field of study was something distinct to that which drew the attentions of the western orientalists, his mentor Ritter included, and that was that he saw it as something akin to a need, a requirement, and it was with a sense of duty that he aimed to unearth and extol the roots of the Islamic world, to re-instil in her its lost sense of self-assurance and to place the scholars and intellectuals of Islam in their rightful place in world history. In a preface written in 2002, he wrote the following with regards to his contributions to the history of the sciences, to the new awareness that had arisen and to his goals for the subsequent era:

> This preface is being written at the beginning of the 21st century, at a time when a new sense of responsibility regarding the common heritage of mankind as a species has clearly emerged, after a century in which a large part of this heritage was lost due to a partial or even complete lack of such awareness. As a result, I am firmly of the belief that it is not just a duty we have but an opportunity too to preserve with care, diligence and earnestness the shared heritage that is part of this new consciousness and to pass it on to the next generation as best we can (Sezgin, 2014, p.512)

With regards to the Islamic world, his wishes and recommendations were as follows: "For now, the goal should be to possess the awareness of having been builders for a stage of at least eight hundred years of mankind's shared history and to be a creative contributor to the continuing development of the modern world" (http://www.ibtav.org/userfiles/file/fuat_sezgin_istanbul_uni_konusma.pdf).

References

Ateş, A. (1964). Hellmut Ritter. *Şarkiyat Mecmuası, 5*, 1–14.

Fück, J. (1958). Carl Brockelmann (1868-1956). *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 108,* 1-13.

Lier, T. (1998). Hellmut Ritter in Istanbul (1926-1949). *Die Welt des Islam, 38*(3), 334–385. https://doi-org.proxy.ub.uni-frankfurt.de/10.1163/1570060981654909

Meier, F. (1971). Hellmut Ritter. *Der Islam 48(2),* 193–205. https://doi.org/10.1515/islm.1971.48.2.193

Plessner, M. (1971). Hellmut Ritter (1892- 1971). *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 122*, 6–18.

Sellheim, R. (Ed.) (1981). Autobiographische Aufzeichnungen und Erinnerungen von Carl Brockelmann. *Oriens, 27-28*, 1–65.

Sellheim, R. (1989). Carl Brockelmann. *Encyclopaedia Iranica IV*, 456–457. http://www.iranicaonline.org/articles/brockelmann-carl.

Sezgin, F. (Ed.). (2011). *Jubiläumsband. Zum dreissigjährigen Bestehen des Institutes für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*. Frankfurt am Main: Institute für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johann Wolfgang Goethe-Universität.

Sezgin, F. (1967). *Geschichte des Arabischen Schrifttums I*. Leiden: E.J. Brill.

Sezgin, F. (2016). *Prof. Dr. Fuat Sezgin'in Açılış Dersi (17 Ekim 2016)*. Istanbul: Istanbul Üniversitesi. http://www.ibtav.org/userfiles/file/fuat_sezgin_istanbul_uni_konusma.pdf, et. 1.9.2019).

Sezgin, F. (Ed.). (2014). *1984 Yılından 2011 Yılına Kadar Arap-Islâm Bilimleri Tarihi Enstitüsü Yayınlarna Yazılan Avrupa Dillerindeki Önsözler. Frankfurt Üniversitesi Arap-Islâm Bilimleri Tarihi Enstitüsü'nün 30. Kuruluş Yıldönümü Özel Yayını*. Istanbul: Timaş.

Van Ess, J. (2011, 29 June). Hellmut Ritter. *Encyclopaedia Iranica*. http://www.iranicaonline.org/articles/hellmut-ritter.

Van Ess, J. (2013). *Im Halbschatten: Der Orientalist Hellmut Ritter (1892-1971)*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Yılmaz, İ. (2009). *Yitik Hazinenin Kâşifi Fuat Sezgin*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.